

O SPLITSKIM ZVONICIMA

UDK: 74.04 (495.5 Split)

Primljeno: 12. 9. 2011.

Izvorni znanstveni rad

ARSEN DUPLANČIĆ

Arheološki muzej u Splitu

Zrinsko-Frankopanska 25

21000 Split, HR

U prvom dijelu članka obrađeno je pitanje zvonika benediktinskog samostana sv. Arnira (sv. Eufemije). Iznose su podaci koji govore da je samostan imao zvonik najprije na srednjovjekovnoj kuli uz gradska vrata na Pisturi, a zatim na sjeverozapadnoj kuli Dioklecijanove palače. Sadašnji zvonik građen je od 1691. do otprilike 1710. godine. U drugom dijelu članka donosi se kronološki pregled splitskih zvonika do sredine XIX. stoljeća. Na kraju je bilješka o ubicaciji crkve sv. Leonarda izvan istočnih vrata Careve palače.

Ključne riječi: samostan sv. Arnira, zvonici, crkva sv. Leonarda, Split

Sa sjeverne strane Zlatnih vrata Dioklecijanove palače utemeljen je 1060./1061. ženski samostan posvećen sv. Benediktu¹, poznatiji pod imenom sv. Arnira, splitskoga nadbiskupa koji je godine 1180. kamenovan u Poljicima i čije je tijelo pokopano u crkvi.² Samostan se često nazivao i imenom sv. Eufemije.³ Postojao je do 1806., kad su ga francuske vlasti pretvorile u vojnu bolnicu, a redovnice se preselile u samostan sv. Marije *de Taurello*.⁴ Odatle su redovnice 1820. premještene u Zadar, u tamošnji samostan sv. Marije.⁵ Godine 1878. crkva i samostan stradali su u požaru,⁶ a 1944. u bombardiranju.⁷

Neposredno nakon rata, 1946., cijeli je sklop porušen *da se istakne velebna cjelina Dioklecijanove palače*, a ostavljene su ruševine crkve s Arnirovom kapelom i zvonik.⁸

Tijekom stoljećâ crkva i samostan dograđivani su i uljepšavani, ali su danas nažalost sačuvani samo njihovi skromni ostaci. Tome se pridružuju antički spomenici te dijelovi predromaničkoga i gotičkog kamenog namještaja nađeni prigodom istraživanja iza II. svjetskog rata. Među spomenicima najvažniji je sarkofag sv. Arnira, koji je, od 1444. do 1448., zajedno s kapelom izradio Juraj Dalmatinac, a koji je 1835. prenesen u Kaštel Lukšić.⁹ Svod kapele Juraj je ukrasio glavom mladića,¹⁰ a 1700. mletački slikar Bortolo Bossi na njemu je naslikao sv. Grgura papu, sv. Benedikta, sv. Skolastiku i sv. Arnira, danas veoma slabo vidljive.¹¹ Za glavni samostanski portal Nikola Firentinac izradio je skulpturu *Pietà*¹², dok je u vrijeme opatice Dobrice Cipci (1579.-1590.) na istočnoj strani samostana sagrađena velika renesansna palača,¹³ koja je srušena 1946. i od nje je ostao samo Dobričin grb.¹⁴ Godine 1610. isklesana je kruna bunara, s likom sv. Benedikta i grbom obitelji Cindro, koji je 1919. prenesen u Arheološki muzej.¹⁵ Iz 1735. potječe pak nadvratnik s natpisom o utemeljenju samostana godine 1069., koji je ubrzo bio otučen, ali je ipak ostao sačuvan.¹⁶

Budući da je crkva prešla pod državnu upravu, njezin se inventar mogao davati drugim crkvama. Zato je u listopadu 1822. biskupski ordinarijat uputio dopis Okružnom poglavarstvu da odobri prijenos drvenog kora u crkvu sv. Petra (Starog) na Luću.¹⁷ U siječnju 1837. dalmatinska je vlada tražila biskupovu suglasnost da se crkvi Gospe od Zdravlja (*chiesa di Pozzobon*) ustupe jedan antependij i tri kamene oltarne menze. On je to odobrio i istodobno zatražio da se crkvi sv. Križa dade jedan antependij od grubog mramora (*di marmo greggio*), jedan drveni oltar s četiri pozlaćena stupa i dva polustupa s drugog oltara.¹⁸

Arhiv i dio umjetničkog inventara redovnice su ponijele sa sobom u Zadar, gdje se i danas nalaze.¹⁹

Samostan je prigodom utemeljenja dobio donji kat i podrum obližnje sjeverozapadne kule Dioklecijanove palače u kojoj je bila crkva sv. Petra.²⁰ Čini se da je u nekom trenutku izgubio tu kulu²¹ i u zamjenu dobio susjednu kulu srednjovjekovnih zidina koja je bila uz vrata na Pisturi, pa je zvana kula na Pisturi.²² Na njoj je samostan imao zvonik koji je početkom XVII. st. bio u veoma lošem stanju tako da je prijetio padom i razbijanjem zvonâ. Osobito je

bilo opasno kad je pucalo topničko oružje postavljeno na kuli jer se tada cijeli zvonik tresao. Osim toga nalazio se izvan samostana što je bilo veoma nezgodno kad je trebalo zvoniti po ružnom vremenu i noću. Zato su se redovnice 1624. obratile generalnom providuru moleći ga da im se dopusti o njihovom trošku podignuti zvonik na kuli iznad samostana, tj. na onoj sjeverozapadnoj kuli Palače.²³

Kako bi mogao donijeti ispravnu odluku, providur Francesco Molin je 11. veljače zatražio izvještaj splitskoga kneza, koji mu je ovaj poslao već 17. veljače. U njemu je knez Giacomo Michiel javio da je prethodnog dana obišao kulu i utvrdio da su navodi redovnica točni te da im se može dopustiti premještanje zvonika na kulu iznad samostana.²⁴ Na temelju toga providur je odobrio molbu, a terminacijom od 22. VII. 1624. priznao je pravo samostana na staru kulu.²⁵

Kako je izgledao zvonik na kuli na Pisturi nije poznato,²⁶ ali je zato dokumentiran izgled novoga zvonika na kuli Dioklecijanove palače. Bio je podignut na njezinoj istočnoj strani, bliže samostanu, tako da se neposredno iz njegova dvorišta moglo zvoniti bez izlaženja iz klauzure, što je redovnicama bilo posebno važno.²⁷ Na slici Splita na grafici s prikazom Foscolovih osvajanja iz godine 1651. vidi ga se kao zid koji strši na vrhu kule,²⁸ a kao zvonik tipa *na preslicu* nacrtan je na dvjema vedutama Splita Giuseppea Santinija iz 1666. godine.²⁹

Samostan sv. Arnira nalazio se izvan srednjovjekovnih zidina, u njihovoj neposrednoj blizini. Taj položaj postao je veoma nepovoljan od 1500., kada su počeli prvi turski prodori na splitsko područje,³⁰ jer je postojala mogućnost da ga neprijatelj zauzme i upotrijebi za napad na grad.³¹ Očito je da u takvim okolnostima izgradnja samostalnog zvonika nije dolazila u obzir, jer bi u danom trenutku mogao poslužiti kao kula i olakšati neprijateljske napade. Tek su dovršenjem novog bastionskog sustava splitskih zidina u vrijeme generalnog providura Antonija Priulija (1667.-1669.)³² i prestankom neposredne opasnosti po završetku Kandijskog rata, 1669., kada je mletačko-turska granica odmaknuta od Splita,³³ stvoreni preduvjeti da samostan podigne pravi, veliki zvonik.

Redovnice su za novi zvonik izabrale položaj s istočne strane crkve, na uglu obrambenog zida koji je štitio samostanski sklop.³⁴ Zid je bio sagrađen 1469., u vrijeme kneza Antonija Loredana,³⁵ i na jugozapadnoj strani završavao je

malom kulom, a radi bolje obrane na njemu su načinjeni otvori za topove.³⁶ Na taj način samostan je bio barem djelomično zaštićen, ali je već 1645. istaknuto da je u nedovoljno sigurnom revelinu.³⁷ Da bi ostvarile svoju zamisao redovnice su od vlasti morale zatražiti dozvolu,³⁸ pa je generalni providur dao nalog da inženjer Steffano de Boucaut (Buccò)³⁹ ispita mjesto i napiše svoje mišljenje. On je otišao do položaja planiranog za gradnju i utvrdio da se time neće štetiti gradskim zidinama,⁴⁰ nakon čega je providur Alessandro Molin 21. svibnja 1691. izdao traženu dozvolu.⁴¹

Tko je arhitekt zvonika i tko ga je gradio, nije za sada poznato, ali znamo da su radovi ubrzo započeli.⁴² Međutim, već 1693. javio se problem nedostatka sredstava i redovnice nisu mogle majstorima platiti obavljene posao. One su imale određenu količinu ulja, ali ga nisu htjele prodati po niskoj cijeni i tako nanijeti štetu samostanu, pa su odlučile prodati jedno zemljište na Dobrome braći Marchi, uz cijenu od 200 dukata, o čemu je 28. travnja sklopljen ugovor.⁴³ Njega je pratio drugi ugovor, o slobodnom najmu (*livel francabile*) po kojem Marchijevi isto zemljište ustupaju redovnicama na godinu dana, a one su njima dužne platiti uobičajenu dobit od 6 % na onih 200 dukata.⁴⁴ Marchijevi su se odlučili na to jer je njihova sestra Elizabeta tada postala redovnica samostana sv. Arnira. Međutim, 27. kolovoza 1698. izjavljuju da su taj iznos darovali samostanu i da prema njemu nisu nikada imali neka potraživanja, što su redovnice prihvatile.⁴⁵

Nestašica novca i dalje je mučila samostan pa se opatica Jerolima Comuli (lipanj 1703. – ožujak 1708.) obratila splitskom Velikom vijeću da dijelom olakša terete koji ga pritišću, i pritom istaknula trošan krov samostana i nedovršeni zvonik.⁴⁶ Godine 1708. zvonik je bio izgrađen do zadnjeg kata, tj. do početka lože za zvona, kako se to vidi na veduti Splita G. Justera,⁴⁷ pa je vjerojatno uskoro bio dovršen.⁴⁸ Kao dovršen nacrtan je na prikazu grada na karti Dalmacije iz 1702.⁴⁹ i na nedatiranoj karti koja se čuva u splitskoj Galeriji umjetnina.⁵⁰ Ti prikazi, međutim, nisu mjerodavni jer samo naglašavaju postojanje crkvene građevine (samostan se i ne vidi, jer ga zaklanjaju zidine Palače).

O zvoniku samostana sv. Arnira nema za sada nikakvih vijesti sve do druge polovine XIX. stoljeća. Tada je uočeno da se oštećuje, osobito na istočnoj strani, i da gdjekad s njega padaju komadići. Zato ga je 1862. vojna uprava namjeravala srušiti do gornjeg dijela prvog kata. Iduće godine općinska uprava je poslala komisiju koja je utvrdila da se zvonik može popraviti i da ga ne

treba rušiti. Popravak je 1865. izveo poduzetnik Marin Betizza, a troškove su podmirili vojska i općina.⁵¹ Tijekom raščišćavanja samostanskog sklopa iza II. svjetskog rata zvonik je ostavljen,⁵² ali je srušen obrambeni zid s kojim je bio spojen.⁵³ Godine 1989. vrh zvonika oštetilo je nevrijeme, zbog čega je iduće godine popravljena loža za zvona i izrađena nova krovna piramida.⁵⁴

* * *

Splitski zvonici do sredine XIX. st. mogu se kronološki svrstati na sljedeći način:

1. PREDROMANIČKI ZVONICI

- Zvonik Gospe od Zvonika (izvorno Sv. Teodora). Istraživanja srednjovjekovne povijesti Splita pokazuju ranu prenamjenu antičkih zgradu za novu svrhu. Tako su nad vratima Dioklecijanove palače vjerojatno već u VI. st. uređene crkve čiji su titulari vjerojatno preuzeti pod utjecajem Ravenne.⁵⁵ Ona iznad zapadnih vrata Palače bila je posvećena sv. Teodoru. Tijekom kasnijih pregradnji u njoj je postavljena oltarna ograda s imenom priora Furmina (Firmina) iz posljednjih desetljeća XI. st.,⁵⁶ koja popdupire dataciju zvonika crkve oko godine 1090. On je ujedno jedini sačuvani zvonik iz tog razdoblja.⁵⁷

- Zvonik Sv. Martina iznad Zlatnih vrata. Nalaz stipesa oltara iz starokršćanskog doba potkrjepljuje pretpostavku o preobrazbi stražarskog hodnika iznad sjevernih vrata Dioklecijanove palače već u VI. stoljeću.⁵⁸ Crkva je u IX.,⁵⁹ a zatim u XI. st. dobila novu oltarnu ogradu. Vjerojatno je tada na njezinom zapadnom dijelu bio podignut zvonik od kojeg je sačuvan samo podanak.⁶⁰ Nije poznato kada je srušen,⁶¹ ali je još postojao u svibnju 1444., kada se spominju sredstva za njegov popravak.⁶² Srušen je prije godine 1666., jer ga nema na Santinijevoj veduti Splita gledanog sa sjevera.⁶³ Nakon rušenja na njegovu je mjestu podignuta zvonara ili zvonik na preslicu, koji se spominje u vizitaciji nadbiskupa S. Cosmija 1682.,⁶⁴ a vidi na Casasovu prikazu sjevernog zida Dioklecijanove palače iz 1782. godine.⁶⁵ Taj je pak zvonik srušen oko 1890. godine.⁶⁶

- Zvonik Sv. Anastazije (Stošije) iznad južnih vrata Palače.⁶⁷ Možda je i ova crkva, koja se prvi put spominje 1136. godine,⁶⁸ uređena već u VI. st., ali je njezin zvonik vjerojatno bio predromanički. Smatra se da je srušen do kraja XIV. st. radi uspostave ophoda nad južnim zidom Palače.⁶⁹ Nema ga na

Santacroceovoj slici grada iz 1549., a ni na kasnijim prikazima.⁷⁰ Možda je bio snižen ili ga je zamijenio zvonik na preslicu, jer nadbiskup Garagnin 1766. naređuje da se crkvi vrati zvono koje je bilo posuđeno crkvi sv. Jerolima.⁷¹ Danas je od njega sačuvan samo svod prizemlja.⁷²

- Zvonik Sv. Apolinara nad Srebrnim vratima. Ne znamo kada je sagrađena ova crkva, koja se prvi put spominje u svibnju 1363. godine.⁷³ Njezin titular, međutim, i analogije s crkvama nad ostalim vratima Palače upućuje na to da je istovremena s njima, odnosno da je uređena u VI. stoljeću.⁷⁴ Nije poznato je li imala zvonik, ali je pretpostavka o tome iznesena na temelju usporedbe s drugim crkvama nad vratima Palače.⁷⁵ Ako ga je imala, nestao je zajedno s crkvom prije 1603., kada je vizitator M. Priuli zabilježio da je potpuno porušena.⁷⁶

- Zvonik Sv. Ivana Krstitelja. Antički hram Careve palače pretvoren je vrlo rano u kršćansku crkvu posvećenu sv. Ivanu Krstitelju, koja se prvi put spominje krajem XI. st., a potom 1144. godine.⁷⁷ Nad pročeljem crkve bio je krajem XI. st.⁷⁸ ili u XII. st.⁷⁹ podignut zvonik, koji se može prepoznati na vedutama G. Santinija iz 1666.⁸⁰ i G. Justera iz 1708. godine.⁸¹ Njegov točan izgled dokumentiran je na Casasovim akvarelima iz 1782., koji su kao bakrorezi objavljeni 1802. godine.⁸² Zbog trošnosti je bio pogibeljan pa je 1819. godine Okružno poglavarstvo tražilo od Biskupskog ordinarijata da urgira kod Sjemeništa (koje je upravljalo crkvom) da ga odmah popravi ili sruši.⁸³ Kako Sjemenište nije imalo novaca za rušenje i odvoženje materijala, njegov je ravnatelj obavijestio Ordinarijat da će zvonik popraviti i učvrstiti.⁸⁴ Zbog opasnosti od rušenja, a smatralo se i da zvonik nagrđuje ljepotu antičkog hrama, općinska uprava je u ožujku 1833. uputila podnesak Ordinarijatu da naredi Sjemeništu da sruši zvonik.⁸⁵ Budući da to nije izvršeno, Okružno poglavarstvo je u srpnju 1835. požurivalo njegovo uklanjanje, ali ni početkom 1836. zvonik nije bio srušen.⁸⁶ To je učinjeno prije sredine 1838. godine.⁸⁷

- Zvonik katedrale sv. Dujma. Nedavno je izneseno mišljenje da je katedrala imala zvonik već u doba predromanike. Polazište za tu pretpostavku je činjenica da je nekoliko splitskih crkava već tada imalo zvonike pa je teško zamislivo da bi katedrala bila bez njega.⁸⁸

2. ROMANIČKI ZVONICI

- Zvonik Sv. Nikole (Mikule). Predromanička crkva podignuta je u XI. st., a zatim pregrađena u XII. stoljeću.⁸⁹ Nad njezinim središnjim dijelom bila

je kupola koja je u romaničko doba zamijenjena, čini se, niskim zvonikom.⁹⁰ Ta je preinaka dokumentirana na crtežu G. Barača iz 1865., prigodom izrade projekta za novi zvonik,⁹¹ a srušena je vjerojatno ubrzo zatim.⁹²

- Zvonik Sv. Stjepana *de pinis*. Zvonik je građen u prvoj polovini XIII. st., o čemu svjedoči oporuka neke Stane koja je 1229. odredila da se od novca dobivenog prodajom njezine kuće dade šest perpera za tu svrhu.⁹³ Njegov je izgled zabilježen na crtežu G. Santinija iz 1666. godine. Tada mu je nedostajao vrh,⁹⁴ a srušen je prije 1706., jer ga nema na crtežu samostanskog sklopa koji je izradio mjernik F. Danza,⁹⁵ kao ni na veduti G. Justera iz 1708. godine.⁹⁶ Za skulpturu lava, uzidanu u pročelje današnje crkve, pretpostavljeno je da je s tog zvonika, čiji su temelji nađeni tijekom novijih istraživanja.⁹⁷ C. Fisković međutim datira skulpturu u XII. st. i ne vezuje je uz zvonik.⁹⁸

- Zvonik katedrale sv. Dujma. Nakon pretpostavljenog predromaničkog zvonika, gradnja današnjeg zvonika katedrale započela je u XIII. st.⁹⁹ i trajala do XVI. stoljeća.¹⁰⁰

3. ZVONICI IZ NEUTVRĐENOG RAZDOBLJA

- Zvonik Sv. Dominika. Prema tradiciji, dominikanski samostan osnovan je 1217. uz crkvu sv. Katarine Aleksandrijske, ali je najstariji podatak o boravku dominikanaca u Splitu iz 1243. godine.¹⁰¹ Kada je bio podignut zvonik uz crkvu, nije za sada poznato. Sudeći po crtežu A. degli Oddija iz 1584., nalazio se uz jugoistočni dio crkve i imao je ložu za zvona te piramidalni krov.¹⁰² Iako ne možemo biti sigurni u točnost prikaza, on ipak svjedoči o postojanju zvonika. Srušen je 1657. zajedno s crkvom i samostanom radi izgradnje novih zidina.¹⁰³

4. BAROKNI ZVONICI

- Zvonik Gospe od Poljuda. Kada je podignut zvonik uz poljudsku crkvu, nije poznato jer je samostanski arhiv veoma malo istražen. Vjerojatno je njegov donji dio sagrađen sredinom XV. st., kad i današnja crkva.¹⁰⁴ Na istočnom zidu zvonika je nepotpuna godina, koja upućuje na to da je građen u XVII. stoljeću.¹⁰⁵ Možda je to bilo oko 1670., kada su rađene i neke preinake u crkvi.¹⁰⁶ S obzirom na njegovu veliku sličnost sa zvonikom Sv. Arnira (uporaba rozeta, a ne dugoljastih prozora kao na zvonnicima Gospe od Zdravlja i Gospe

od Pojišana) i na to da je gradnja benediktinskog zvonika započela u zadnjem desetljeću XVII. st., očito je da je poljudski zvonik stariji. Ogradica od cementnih stupića postavljena je u XIX. stoljeću.¹⁰⁷

- Zvonik Sv. Dominika. Novi je sklop crkve i samostana građen od 1666. do 1682. godine.¹⁰⁸ Čini se da je izgradnja zvonika počela kasnije, jer nije ucrtan na planu i veduti grada N. F. Erauta iz 1682. godine.¹⁰⁹ Kao potpuno dovršen nacrtan je na minijaturi u pravilniku Bratovštine sv. Dujma iz 1688., na prikazu Splita na karti Dalmacije iz 1702. i nedatiranoj karti iz Galerije umjetnina.¹¹⁰ Zvonik je označen i na tlocrtu Splita G. Justera iz 1708. godine.¹¹¹ Međutim, prikazi u pravilniku Bratovštine i na kartama nisu stvarni, jer je zvonik nacrtan znatno viši (vide se dva kata i završna piramida)¹¹² tako da zapravo odražava karakter zdanja (crkva i samostan), a ne stanje izgrađenosti. Srušen je 1932. prigodom proširenja crkve.¹¹³

- Zvonik Sv. Arnira. Građen je od 1691. do oko 1710. godine.

- Zvonik Sv. Frane. Franjevci se u Splitu prvi put spominju 1237., odnosno 1238., a svoj samostan izgradili su uz nekadašnju crkvu sv. Feliksa.¹¹⁴ Njihova crkva nije imala pravi zvonik, nego samo onaj na preslicu, što se zaključuje iz jednog zapisa iz 1598. godine.¹¹⁵ To potvrđuje Justerova veduta iz 1708., na kojoj je na pročelnoj strani crkve (tada na zapadu) nacrtan zvonik na preslicu za tri zvona.¹¹⁶ Zvonik uz jugozapadnu stranu pročelja podignut je u prvoj polovini XVIII. st., a svakako prije 1764., kada je na tlocrtima mjer-nikâ P. Kurira i F. Muljačića ucrtana prostorija iz koje se stubama uspinjalo u zvonik.¹¹⁷ Izgledom je sličio na dominikanski zvonik, a srušen je 1907., nakon što je 1902. dovršen današnji na pročelju crkve.¹¹⁸

- Zvonik Sv. Križa. Prema podacima u knjizi Bratovštine sv. Križa, crkva i zvonik građeni su od 1680. do 1685. godine. Međutim, zvonik tada nije bio dovršen. O nastavku njegove izgradnja Bratovština je raspravljala 1752., ali je dovršen tek 1761. godine.¹¹⁹

- Zvonik Gospe od Pojišana. Građen je od 1775. do 1782., a ugovor za radove sklopljen je s protomajstorom Vickom Macanovićem.¹²⁰

5. ZVONICI IZ PRVE POLOVINE XIX. STOLJEĆA

- Zvonik Gospe od Zdravlja. Nakon dolaska na Dobri franjevci su podigli crkvu o čijem zvoniku ne znamo ništa. Novu, veću crkvu gradili su od 1759. do 1771. godine.¹²¹ Zvonik tada nije izgrađen, već je umjesto njega podignuta

neka drvena konstrukcija koja je nosila zvona.¹²² Zato ga i nema na tlocrtu samostanskog sklopa koji je 1749. nacrtao, a zatim 1776. revidirao i dopunio mjernik Petar Kurir.¹²³ Zvonik je sagrađen tek 1846., a izradio ga je Vicko Andrić.¹²⁴ Stilom odudara od razdoblja u kojem je nastao, što se može protumačiti postojanjem starih nacрта iz vremena njegove narudžbe,¹²⁵ ali i željom franjevac da se izgledom ujednači sa zvonnicima drugih starih samostana (poljskog, Sv. Arnira) i velikog svetišta Gospe od Pojšana.¹²⁶ Tijekom radova na današnjoj crkvi Gospe od Zdravlja bio je oštećen s prednje strane što je popravljeno 1937., kada mu je kao potporanj dodan kosi zid.¹²⁷

6. ZVONICI NA PRESLICU

Oni su najbrojniji i vremenski najtrajni, a variraju od onih za jedno zvono do onih za tri zvona.¹²⁸ Najstariji primjer tog tipa zvonika u Splitu nalazi se uz crkvu sv. Nikole na Marjanu, koja je podignuta 1219. godine.¹²⁹ Vjerojatno je njezin zvonik bio istovremen s gradnjom crkve, ali je poslije, možda u XIV. st., dobio današnji gotički oblik.¹³⁰ U najranije romaničko-gotičke zvonike ovog tipa spada i onaj crkve Svetog Duha.¹³¹

* * *

U dijelu literature koja se odnosi na istočna, tzv. Srebrna vrata Dioklecijanove palače više puta se spominje crkva sv. Leonarda i smješta nad jednim od stražarskih hodnika tih vrata.¹³² Dokumenti je, međutim, ubiciraju izvan Palače. U popisu kaptolskih posjeda iz prve polovine XIII. st. naznačeno je da se nalazi kraj Novih vrata (*sita est ad Portam Novam*),¹³³ a dva ugovora iz 1341. sastavljena su upravo u crkvi sv. Leonarda izvan Novih vrata (*extra portam nouam*).¹³⁴ Crkva je krajem XII. st. bila vlasništvo nekog Tamlacija i njegove žene Prade, koji su je darovali splitskom kaptolu,¹³⁵ a oni su je možda i podigli. Spomenuti Talmacije (*Talmatius*, *Talmazo*) bio je župan samostana sv. Petra Gumajskog i navodi se u nekoliko isprava između 1176. i 1198. godine.¹³⁶ Crkva se nalazila sjeverno od Srebrnih vrata, u današnjoj Hrvojevoj ulici, vjerojatno na mjestu nekadašnje ekonomske škole. Tu je 1896. građena kuća Vesanović i tom je prigodom u temeljima nađen mali ulomak natpisa ...BEN..., koji je s gornje i donje strane imao predromanički ukras. Iz Buličeva opisa može se razabrati da je riječ o dijelu oltarne ograde, i to grede s posvetnim natpisom.¹³⁷

KRATICE

DAZd = Državni arhiv – Zadar

NAS = Nadbiskupski arhiv – Split

PPUD = Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji

VAHD = Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku

VAPD = Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku

BILJEŠKE

- ¹ Ivan Ostojić: *Postanak samostana sv. Benedikta u Splitu*. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik 1962. sv. VIII-IX. 49-63. Pregledno o crkvi i samostanu na temelju biskupskih vizitacija Frane Bego: *Crkvice na sjevernoj strani srednjovjekovnog Splita*. Kulturna baština, Split 1989. br. 19. 70-75. Najnovije o crkvi Jerko Marasović, Tomislav Marasović: *Sv. Eufemija u Splitu – prilog tipologiji kupolnih crkava*. Starohrvatska prosvjeta, Split 2009. ser. III, sv. 36. 247-257. Tomislav Marasović: *Dalmatia praeromanica* 3. Split – Zagreb 2011. 324-330.
- ² O njegovom biskupovanju i smrti izvještava Toma Arhidakon: *Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*. Split 2003. 109-115.
- ³ Ivan Ostojić: *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima, knj. II*. Split 1964. 357.
- ⁴ Kruno Prijatelj: *Ljetopis nepoznatog Splićanina od g. 1756. do 1811*. Starine, Zagreb 1952. knj. 44. 88-89. Cvito Fisković: *Prilog poznavanju vojno-mornaričkog saniteta starijeg doba u Splitu*. Cvito Fisković – Ljubomir Kraljević: *Doprinos povijesti vojno-pomorskog saniteta u Splitu*. Split 1972. 19.
- ⁵ I. Ostojić: n. d. (3). 358.
- ⁶ Luka Jelić – Frane Bulić – Simon Rutar: *Vodja po Spljetu i Solinu*. Zadar 1894. 201. I. Ostojić: n. d. (3). 360. U literaturi se kao godina požara navodi i 1877. U svom dnevniku putovanja po Dalmaciji 1818. car Franjo I. je zapisao: *Crkva je otvorena i nevelika, ima tri broda i jedan prezbiterij. Tri broda odvojena su okruglim kamenim stupovima svake vrsti s lijepim kapitelima. Svod nose kapiteli umjesto piedestalâ. Vidi se da je to sve možda sagrađeno od kamenjâ raznih starina, pokupljenoga naokolo. No sve skupa slabo stoji, a sama crkva je ruševna*. (Ivan Pederin: *Franjo I. i počeci antičke arheologije u Hrvatskoj*. VAHD, Split 1985. sv. 78. 147-148.) Detaljniji opis popraćen tlocrtom i presjekom crkve objavio je Rudolf Eitelberger: *Die mittelalterlichen Kunstdenkmale Dalmatiens ...* Jahrbuch der k.k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Wien 1861. sv. V. 255-256 (p. o. 127-128). Rudolf Eitelberger: *Srednjovjekovni umjetnički spomenici Dalmacije ...* Zagreb 2009. 190-191. Iako je Eitelbergov tlocrt više puta ponovno objavljivan, nije istaknuto da on crta jednu kapelu na sjevernoj strani crkve, a koja nije arheološki potvrđena, dok je Arnirovu kapelu izostavio (možda namjerno jer nije bila

- istodobna crkvi). Zidovi jedne *kapelle* otkriveni su uz južni zid crkve prigodom istraživanja 1946. što se vidi na tlocrtima koji su tada napravljeni. Cvito Fisković: *Iskopine srednjovjekovne crkve sv. Eufemije u Splitu*. Historijski zbornik, Zagreb 1948. br. I. 207. J. Marasović – T. Marasović: n. d. (1). 250. T. Marasović: n. d. (1). 325-326.
- ⁷ I. Ostojić: n. d. (3). 360.
- ⁸ C. Fisković: n. d. (6). 201, 203. Cvito Fisković: *Zaštita i popravak spomenika u Dalmaciji 1945-1949 godine*. Zbornik zaštite spomenika kulture, Beograd 1951. sv. 1/1950. 166. U vezi s kapelom sv. Arnira zanimljiv je podatak apostolskog vizitatora M. Prulija iz 1603. koji kaže da su iznad nje neki mrtvački kovčez i pa je naredio da se uklone. (F. Bego: n. d. /1/. 72. Takvi se kovčez i (*capsae illae cadaverum*) spominju 1579. ispred oltarâ u crkvi sv. Dominika, a jednog je 1604. zatekao nadbiskup De Dominis u kapeli sv. Jerolima u crkvi Svetog Duha. Franko Oreb: *Inventar crkve sv. Dominika u Splitu iz 1579. godine*. Kačić, Split 2002. br. XXXIV. 167, 176. F. Bego: n. d. /1/. 84.) Prigodom gradnje dimnjaka za anatomsku sobu 1827. nađeni su u prostoru između krova i svoda kapele mali ljesovi dužine od jedne do dvije i po stope (tj. od oko 35 do oko 90 cm) i u njima tridesetčetiri kostura novorođenčadi i dvoje starije djece. Uz njih su bili položeni vijenci od cvijeća, križići od voska i slične stvari uobičajene prigodom pokapanja djece. Posebno povjerenstvo izvršilo je očevid i utvrdilo da su tijela bila davno pokopana te da je prema tradiciji taj prostor služio za pokapanje djece obitelji koje su u crkvi imale svoje grobove (*vi è già la tradizione, che il locale stesso servisse un tempo per il deposito dei fanciulli di quelle famiglie, che avevano sepolcri in quella Chiesa*). Zaključeno je da se kosti prenesu na groblje na Sustipanu. NAS, S, 1827, br. 271 – dopis Okružnog poglavarstva br. 8314/830 od 17. lipnja i zapisnik sastanka povjerenstva od 18. lipnja. Urban Krizomali: *Važnije isprave iz arhiva biskup. kurije godine 1826 i 1827*. List biskupije splitsko-makarske, Split 1943. br. 7-8. 56.
- ⁹ Cvito Fisković: *Sarkofag Jurja Dalmatinca u Kaštel Lukšiću*. Poljički zbornik, Split 1978. br. 3. 151-155. Cvito Fisković: *Remek-djelo Jurja Dalmatinca u Kaštel-Lukšiću*. Kaštelanski zbornik, Kaštela 1989. br. 2. 53-64. Milan Ivanišević: *Juraj Dalmatinac u Splitu godine 1444. i 1448*. Radovi Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb 1979-1982. br. 3-6. 143-156 s odnosnim dokumentima. U literaturi se ponekad navodi da je prijenos izvršen 1833, ali se na temelju podataka koje je donio Fisković u pravedenom radu (str. 151, 168) vidi da je to bilo dvije godine kasnije. O Arnirovom oltaru 1818. car Franjo I. kaže: *Kad se uđe u crkvu, desno se nalazi lijepa kapela sv. Rajnerija. Oltar je lijep, od kamena. Na oltaru u lijepom kovčegu leži leš sveca. Kovčeg je ukrašen prekrasnim modernim basreljefima. Ako bi crkva ostala otvorena, poželjno bi bilo da se ovaj oltar i kovčeg smjeste u neku drugu crkvu*. I. Pederin: n. d. (6). 147-148.
- ¹⁰ Cvito Fisković: *Glava sred svoda Arnirove kapele Jurja Dalmatinca u Splitu*. Kulturna baština, Split 1978. br. 7-8. 42-48. Godine 1974. izrađena je kopija sarkofaga i postavljena u kapelu kako bi se obnovila njezina cjelina. C. Fisković: *Remek-djelo ...*, n. d. (9). 59. O toj glavi vidi ovdje bilj. 11.
- ¹¹ U požaru iz 1878. ostala je pošteđena Dalmatinčeva kapela u kojoj je 1. XI. 1885. biskup Marko Kalogjera služio misu. O tome je izašla vijest u kojoj se navodi da je Arnirovo

- tijelo prvi put postavljeno u kapelu 1580. (*sic!*), da je Bortolo Bossi 1700. oslikao svod kapele likovima sv. Grgura pape, sv. Benedikta, sv. Skolastike i sv. Arnira te da je 1760. opatica Marija Leticija Pasqualigo dala ukrasiti kapelu, kako pretpostavlja nepoznati izvjestitelj, krasnim kapitelima i glavom mletačkog plemića, vjerojatno nekog njenog služnog srodnika! List biskupije spljetske i makarske, Spljet 1885. br. XII. 137, rubrika „Viesti”: *La Domenica XXIII dopo le Pentecoste ... In quella Cappella l'anno 1580 fu la prima volta deposto il corpo del santo Arcivescovo Rainerio, lapidato nel Mosor; e successivamente chiuso in un'arca di pietra bianca della Brazza. Si vedono ancora le mezze colonne che sostenevano l'altare e l'arca. La Cappella fu una volta lunga al doppio; la volta è di travertino, su cui nell'anno 1700 Bortolo Bossi, veneziano, vi dipinse le figure dei Santi Gregorio papa, Benedetto, Scolastica e Rainerio; e nel 1760 l'abadessa Maria Letizia Pasqualigo, per affetto di devozione la adornò, probabilmente dei bellissimi capitelli e di lavori alla volta, la quale ha per chiave la testa d'un nobile veneziano, d'un benemerito suo congiunto probabilmente.* Dvadeset treća nedjelja poslije Pedesetnice te je godine bila 1. studenoga. Opatica Pasqualigo nije bila poznata u popisu starješica splitskog samostana. Ivan Ostojić: *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima III*. Split 1965. 343-344. Ljubo Karaman: *Samostan duvna sv. Benedikta u Splitu*. Novo doba, Split 12. IV. 1941. 4; tu se navodi da su naslikani sv. Benedikt, sv. Arnir ili sv. Dujam, sv. Terezija i neki papa. Kruno Prijatelj: *Barok u Splitu*. Split 1947. 64, ne navodi imena svetaca. C. Fisković: n. d. (6). 207, ne navodi koji su sveci prikazani. Malo točniji prijepis Bossijeva natpisa donosi Cvito Fisković: *Život svetoga Arnira*. Legende i kronike, Split 1977. 144.
- ¹² Igor Fisković: *Skulpture Žalobne Gospe Nikole Firentinca i Andrije Alešija u Splitu*. Kulturna baština, Split 2005, br. 32. 417-444. Fotografiju portala iz 1911. donosi C. Fisković: n. d. (4). 30. Današnji smještaj skulpture i lunete portala u Muzeju grada Splitu vidi u Elvira Šarić: *Muzej grada Splita: vodič*. Split 2003. 81, 83.
- ¹³ Lj. Karaman: n. d. (11). 4. Njezin nacrt iz 1826. vidi u C. Fisković: n. d. (6). tab. VI. Sliku prije rušenja vidi u Grga Novak: *Povijest Splita II*. Split 1961. 365. Bila je to najveća renesansna palača u Splitu. C. Fisković: n. d. (4). 21. Cvito Fisković: *Splitska renesansna sredina*. Dani hvarskog kazališta. Renesansa. Split 1976. 294.
- ¹⁴ I Karaman (n. d. /11/. 4) i Fisković (n. d. /6/. 208) spominju grb, ali ga nisu identificirali. O njemu Arsen Duplančić: *Arhivsko-bibliografski podaci o nekim splitskim spomenicima iz Arheološkog muzeja*. VAPD, Split 2007, sv. 100. 213; upravo je taj grb važan za datiranje gradnje palače. Sliku grba vidi u Ivan Ostojić: *Metropolitanski kaptol u Splitu*. Zagreb 1975. sl. 41 između str. 136 i 137. Grb je danas u Muzeju grada Splita.
- ¹⁵ L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar: n. d. (6). 201; tu pogrešno piše da je na kruni godina 1540. Lj. Karaman: n. d. (11). 4. Stanko Piplović: *Vode Splita: od Dioklecijanovog mauzoleja, Monumentalne fontane do naših dana*. Split 2006. 33. *Split u Arheološkom muzeju u Splitu*. Split 2007. 52-53 (autor kataloške jedinice A. Duplančić). Car Franjo I. pogrešno navodi da je na kruni godina 1510. i da je prikazan sv. Blaž. I. Pederin: n. d. (6). 148.
- ¹⁶ *Stampa della città di Spalato*. [Venezia bez god.]. 109. Lj. Karaman: n. d. (11). 4. C. Fisković: n. d. (6). 203, tab. VII. I. Ostojić: n. d. (3). 354. Arsen Duplančić: *Zidine Splita na neobjavljenim nacrtima iz XVIII. stoljeća*. Kulturna baština, Split 1993, br. 22-23. 100

- bilj. 18. Danas je nadvratnik u Muzeju grada Splita. E. Šarić: n. d. (12). 81 – ispod lunete portala. Na nadvratniku je uklesana godina 1069. jer se vjerovalo da je samostan osnovan tada, ali je Ostojić to opovrgnuo. (I. Ostojić: n. d. /1/. 49-63.) Pa ipak se i novijoj literaturi još uvijek provlači ta pogrešna godina.
- ¹⁷ NAS, S, 1822, br. 324 – dopis od 19. listopada. U istom se dopisu traži da se drveni kor iz crkve sv. Marije *de Taurello* dade crkvi sv. Križa, a pripadajuća drvena rešetka (*Coro di legno on le sue Grate pure di legno*) ustupi samostanu sv. Frane. (Urban Krizomali: *Važnije isprave iz arhiva bisk. kurije god. 1807-1823*. List biskupije splitsko-makarske, Split 1942. br. 8-12. 78.) Očito je da se u oba slučaja radi o pjevalištu, a ne o korskim sjedalima.
- ¹⁸ NAS, S-M, 1837, br. 69 – dopis dalmatinske vlade br. 25488/4527 od 4. siječnja, biskupovo odobrenje od 18. siječnja. Urban Krizomali: *Pavao Klement Miošić, biskup splitsko-makarski jednoć solinski (1830-1837)*. Split 1941. 102.
- ¹⁹ I. Ostojić: n. d. (3). 358. Dio arhiva čuva se i Hrvatskom državnom arhivu i Arhivu HAZU u Zagrebu. U Državnom arhivu u Zadru nalazi se samostanski katastik, koji je 1753. izradio mjernik Aleksandar Barbieri, a važan je za poznavanje urbanističkog razvoja Kaštelâ. Arsen Duplančić: *Kaštel-Sučurac i Kaštel-Gomilica na neobjavljenim crtežima iz XVIII. stoljeća*. Kaštelanski zbornik, Kaštela 1993. br. 3. 75-84.
- ²⁰ I. Ostojić: n. d. (1). 52, 58. F. Bego: n. d. (1). 68-70. Perislav Petrić: *Sakralna topografija u staroj gradskoj jezgri*. Kulturna baština, Split 1989. br. 19. 277-278. Crkva je poslije po kuli dobila naziv *de turre*, tj. *od kule*.
- ²¹ To je bilo svakako nakon 1268., kada nadbiskup naređuje da se zazida svod kule. (Tadija Smičiklas: *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije V*. Zagreb 1907. 470-471.) Radovi na svodu (*in dicta turri*) i spor s majstorom Markom Lodulovim, zidarom, spominju se 1261. godine. T. Smičiklas: n. d. 191-193.
- ²² Arsen Duplančić: *Splitske zidine u 17. i 18. stoljeću*. Zagreb 2007. 9, 55 – bilj. 14; o vratima i obrambenom sklopu na Pisturi na str. 9-15.
- ²³ DAZd, gen. prov. kut. 3, F. Molin (1623.-1625.), knj. jedina, l. 113r: *Il campanile della Chiesa di San Rainerio di questa Città, è in stato molto pericoloso; di rovinare, et romper le campane, con danno grandissimo per esser situato sopra la torre della Pistora, dove quando sono scaricate le Altellarie, trema tutto, la qual torre è tutta aperta e anco fori del Monasterio, è lontano dove bisogna passar, all'Aria, al vento, et alle pioggie, volendosi valer dell'uso delle campane et quel, che più importa Iddio guardi, dalli accidenti di notte non si potrebbe valer d'esso, come oculatamente Vostra Eccellenza puo vedere. Onde noi Abbadessa e Monache di detto Monasterio riverentemente supplicamo Vostra Eccellenza Illustrissima à concederci di poterlo fare nella torre dall'altra parte, che sarà sopra il Monasterio, et le corde entreranno in esso, et in ogni tempo, et caso si potremo valere; à nostre spese faremo la spesa ...* Molba nije datirana sukladno običaju u mletačkoj administraciji.
- ²⁴ Isto. l. 114r: *Sicome per me stimo le madri predette degne della gratia supplicata che, è di levar esso campanile dalla Torre dove al presente si trova, et, à tutte loro spese, fabricarlo, sopra l'altra Torre, che è dall'altra parte, sopra il Monasterio, il che non apporterebbe immaginabil danno, ò pregiudicio al publico, ma saria di commodo alle predette Madri, che senza partirsi*

- dalla Clausura potriano à lor bel aggio, così di giorno, come di notte prevalersi nelle occasioni di esso campanile, et resterrebbero assicurate dal pericolo che le soprasta.
- ²⁵ [Stampa] Per il nob. sig. co: Rados Antonio Michieli Vitturi contro il signor colonello Giorgio Antonio Mattutinovich. [Venezia bez god.]. 19: *Esso Sig. Co: Rados Antonio Michieli Vitturi riconosciuto avendo dalla Terminazione dal poscia Seren. Sig. Francesco Molin fu Prov. General in Provincia* 22. Luglio 1624, e dagl' esami fatti dai nominati Periti, e dalli ritrovati vestiggi, che la Toretta, et Adiacenze annesse esistenti nella Porta Pistora di questa Città sono di ragion indubitata d'esso Monastero, e che anticamente serviva di Campanile alla loro Chiesa. A. Duplančić: n. d. (16). 94, 100 – bilj. 22. Kao dokaz o pravu samostana na tu kulu, na njoj je 1792. bio postavljen natpis kojeg više nema. Arsen Duplančić: *Ostavština Julija Bajamontija u Arheološkome muzeju u Splitu i prilozi za njegov životopis*. Splitski polihistor Julije Bajamonti. Split 1996. 47-48.
- ²⁶ Možda ga se kao zvonik na preslicu može prepoznati na slici Girolama Santacrocea iz 1549., gdje se nazire iznad druge kule zapadno od gradskog kaštela. Vidi sliku u Zvonimir Buljević: *Tragovima staroga Splita*. Split 1982. Sl. 1. Tomislav Marasović: *Dioklecijanova palača*. Beograd 1982. 22. Jerko Marasović: *Prilog proučavanju slike Splita Girolama da Santacroce*. PPUD, Split 1996, br. 36 (Petrićolijev zbornik II). 225.
- ²⁷ O važnosti održavanja klauzure govori i dukala koju je dužd S. Venier izdao 1. II. 1578. U njoj se naređuje Komuni da odmah uredi samostan tako da redovnice nikako ne mogu vidjeti vojnike koji čuvaju stražu na obližnjim zidinama, a niti oni njih. (*Sebastianus Venerio Dei gratia dux Venetiarum etc.* Bullettino di archeologia e storia dalmata, Spalato 1903, sv. XXVI. ovitak, 1-2. Isto i s prijevodom u *Zlatna knjiga grada Splita I*. Split 1996. 552-555. Jedan prijepis ovog dokumenta nalazi se u NAS, S, br. 18, l. 162v-163v. Iako uz datum 1. veljače 1577. ne stoji kratica MV (*more veneto*), dokument nije iz 1577., nego iz 1578., jer je S. Venier, koji ga je izdao, bio dužd od lipnja 1577., a A. Loredan, kojemu je upućen, preuzeo je dužnost splitskog kneza u svibnju 1578. godine. U međuvremenu je dužnost kneza obavljao G. Falier, kojemu je dukala uručena 2. travnja 1578.) Zbog velike slobode koja se uobičajila u odnosima s redovnicama u splitskim samostanima, generalni providur Pietro Valier izdao je 5. III. 1685. proglas kojim se zabranjuju bilo kakvi poslovi ili prepiska s redovnicama, a još manje sastajanje u parlatorijima ili kraj rešetaka bez izričite nadbiskupove pismene dozvole. DAZd, gen. prov. kut. 53, P. Valier (1685.-1686.), knj. II, l. 314. Josip Alačević: *La guerra della Sacra legga detta pure la guerra di Morea dal 1684 al 1699*. Tabularium, Zara 1902, sv. II. 106.
- ²⁸ Arsen Duplančić: *Jedna faza u razvoju splitskih utvrda (1648.)*. Mogućnosti, Split 1994, br. 1-3, sl. 2. Istočno od kule, a izvan zida Palače viri kupola crkve sv. Arnira jer zvonik uz samostan još nije bio podignut. Isto. 161-162. J. Marasović: n. d. (26). 230. A. Duplančić: n. d. (22). 16.
- ²⁹ Z. Buljević: n. d. (26). sl. 7, 8. J. Marasović: n. d. (26). 235, 236. A. Duplančić: n. d. (22). 21. Nije, dakle, točno pisanje da se već na Santacroceovoj slici iz 1549. vidi zvonik na kuli Palače. J. Marasović: n. d. (26). 241.

- ³⁰ G. Novak: n. d. (13). 40. U ožujku sljedeće godine provalili su Turci prema Trogiru i pljačkali splitska polja. Cvito Fisković: *Prilog životopisu Marka Marulića Pečenića*. Republika, Zagreb 1950, br. 4. 188.
- ³¹ Tijekom Kandijskog rata redovnice su preseljene u grad, a u samostan se uselila vojska i oštetila ga. Redovnice su se vratile 1671. godine. Arsen Duplančić: *Regesta zapisnika splitskoga Velikog vijeća od 1620. do 1755. godine*. Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Split 1998, br. 14. 40-41.
- ³² A. Duplančić: n. d. (22). 18-19.
- ³³ Arsen Duplančić: *Kartografski prilozi poznavanju granica između Splita i Poljica*. Ivan Paštrić (1636-1708): život, djelo i suvremenici. Split 1988. 156-157.
- ³⁴ Za odnos zvonika prema obrambenom zidu i samostanskim zgradama vidi nacrt F. Zaitseka iz 1826. u C. Fisković: n. d. (6). tab. VI. Cvito Fisković: *Prilog proučavanju i zaštiti Dioklecijanove palače u Splitu*. Rad JAZU, Zagreb 1950, knj. 279. 46. C. Fisković: n. d. (4). 21. Vidi također fotografije samostanskog sklopa prije rušenja u C. Fisković: n. d. (6). tab. V, sl. 1. C. Fisković: n. d. (34). 27, 29. C. Fisković: n. d. (4). 28, 35. I. Ostojić: n. d. (3). 363.
- ³⁵ Na zidu je bio Loredanov grb s godinom. Lj. Karaman: n. d. (11). 4. Potpunije čitanje natpisa donosi C. Fisković: n. d. (6). 208-209. Sliku grba koji je danas u Muzeju grada Splita vidi u *Split Marulićeva doba*. Split 2001. 177. Ovaj Loredanov grb ne smije se brkati s drugim njegovim nedatiranim grbom, koji se nalazio na zidu koji je prekrivao istočna vrata Dioklecijanove palače. C. Fisković: n. d. (34). 10, 63.
- ³⁶ C. Fisković: n. d. (6). 208-209.
- ³⁷ *Stampa ...*: n. d. (16). 60. A. Duplančić: n. d. (31). 40. Njegov najstariji tlocrt je iz 1630, izradio ga je inženjer Francesi. J. Marasović: n. d. (26). 227. A. Duplančić: n. d. (22). 13.
- ³⁸ Njihova molba nije poznata. Vjerojatno je upućena početkom 1691. jer je providurova dozvola izdana u svibnju.
- ³⁹ On je bio inženjer koji se susreće na raznim dužnostima u Dalmaciji. Godine 1679. dobio je investituru za jedno zemljište blizu samostana sv. Klare u Splitu, što znači da se udomaćio. (O njemu A. Duplančić: n. d. /31/. 99. A. Duplančić: n. d. /22/. 61 – bilj. 149.) Bocaut uz svoje ime nije stavio nikakvu titulu, ali je u providurovoj terminaciji oslovljen kao *cond(ott)o*, isto kao i u jednoj odluci providura D. Moceniga iz 1684. godine. J. Alačević: n. d. (27). 73.
- ⁴⁰ DAZd, gen. prov. kut. 57, A. Molin (1689.-1692.), knj. II, l. 358r: *Essendomi portato io Steffano de Boccaut servo dell'Eccellenza Vostra in essecutione di suo comando à rivedere sè nel sito ove destinano le Reverende Madri di San Rainerio fabricare il campanile per la lor Chiesa vi cada qualche pregiudizio alle publiche mura, ritrovai che in esenza no si à né alcuno, disegnano esse piantare eso fondamento sopra certa antica lor fabrica, quale deve anzi maggiormente rin vigorirsi col fondamentarla meglio, et erigervi la nova strutura, e tanto con mio giuramento attestato alla Eccellenza Vostra*. Izvještaj nije datiran, ali je nesumnjivo sastavljen neposredno prije providurove odluke.
- ⁴¹ DAZd, gen. prov. kut. 57, A. Molin (1689.-1692.), knj. II, l. 358r.

- ⁴² Istraživačima je problem bilo određivanje stila, a time dijelom i vremena gradnje zvonika. Pisci vodiča po Splitu iz 1894. smatrali su da je romanički. (L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar: n. d. /6/. 201.) Za Bulića i Karamana on je bio iz doba renesanse. (Frane Bulić – Ljubo Karaman: *Palača cara Dioklecijana u Splitu*. Zagreb 1927. 243. Karaman na drugom mjestu piše da je *tipičan primjerak dalmatinsko-mletačkog zvonika renesansnog doba*, dok arkade lođe za zvona *odaju stil i vrijeme renesanse* te ga tako indirektno datirao. Lj. Karaman: n. d. /11/. 4.) Fisković u njemu vidi utjecaj romanike, a poslije je napisao da je *skladan poput obeliska u svom klasicističkom jednostavnom obliku*. (Cvito Fisković: *Ignacije Macanović i njegov krug*. PPUĐ, Split 1955. br. 9. 238. C. Fisković: n. d. /6/. 21.) Ostojić kaže da je iz renesanse. (I. Ostojić: n. d. /3/. 360. Bez ikakvih detaljnijih podataka i opisa spomenut je u poglavlju o zvoncima benediktinskih samostana; tu je tiskana njegova fotografija snimljena s istoka prije rušenja samostanskog sklopa. Ivan Ostojić: *Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima I*. Split 1963. 212, 213.) Obradujući sličan zvonik iz Makarske, Fisković je u ovom tipu zvonika vidio utjecaj romanike, klasicizma i mletačkih zvonika tog tipa. (Cvito Fisković: *Zvonik filipinske crkve u Makarskoj*. Zbornik za likovne umetnosti, Novi Sad 1973. br. 9. 275.) O ovom tipu zvonika vidi C. Fisković: n. d. 273-287. Ivana Prijatelj Pavičić: *Prilog poznavanju crkve i zvonika svetišta Gospe od Pojšana u XVIII. stoljeću*. Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojšana u Splitu. Split 2010. 254-256. Darka Bilić: *Izgradnja zvonika katedrale u Makarskoj*. PPUĐ, Split 2011, br. 42. 314-315; autorica ovaj tip zvonika povezuje uz zvonik akvilejske katedrale, a sâm završetak uz zvonik crkve sv. Marka u Veneciji.
- ⁴³ Sveučilišna knjižnica – Split, M-7, knjiga ugovorâ obitelji Marchi, l. 38r: *intendendo di sodisfare li Mistri del loro campanile per future già fatteli accio possano proseguire alla total perfetione del medemo*. Braću Marchi zastupao je poznati Ivan Petar. Genealogiju te obitelji vidi u Bruno Kuzmanić: *Rodoslovlje splitske obitelji Marchi i Martinis-Marchi*. Knjižnica splitske obitelji Martinis-Marchi. Split 2001. 33-35.
- ⁴⁴ Isto, l. 38r-v. Redovnicama je jamac u tom poslu bio Bernard Cuppareo.
- ⁴⁵ Isto, l. 38v. Iz sačuvanih dokumenata nije jasno kako je došlo do ove promjene.
- ⁴⁶ *Stampa ...*: n. d. (16). 73: *sollevare in parte gl'aggravij presenti nel Nosto Monastero, il di cui tetto, se non viene riparato, minaccia ruina, ... il di cui Campanile resta imperfetto per l'insufficienza*. C. Fisković: *Ignacije ...*, n. d. (42). 238 – bilj. 82. Molba nema nadnevak, ali je određuje vrijeme uprave opatice Comuli, o čemu vidi u navedenoj *Stampi* str. 76 i 77.
- ⁴⁷ Duško Kečkemet: *Plan i veduta Splita iz početka osamnaestoga stoljeća*. Kulturna baština, Split 1981. br. 11-12. 88-89; primjerak iz bečkog Ratnog arhiva. Zbog male slike i tiska zvonik se jedva uočava. Uvećanu sliku vidi u Z. Buljević: n. d. (26). sl. 14. Uvećanu sliku u bojama vidi u Duško Marasović: *Povijesna jezgra Splita. Studije – programi – realizacije*. Split 2009. 24. Sliku primjerka vedute iz Museo Correr u Veneciji u bojama vidi u Elisabetta Molteni – Silvia Moretti: *Fortezze veneziane nel Levante*. Venezia 1999. 23; crno-bijela slika u A. Duplančić: n. d. (22). 28. Uz zvonik se vidi sjeverozapadna kula Dioklecijanove palače bez krova, kao što je prikazana na Cassasovu prikazu sjevernog zida Palače. Z. Buljević: n. d. (26), sl. 20. A. Duplančić: n. d. (22). 14.

- ⁴⁸ Njegovo koso podnožje završava istaknutim poluobljim vijencem, koji su imale i barokne zidine te nedaleka sjeveroistočna kula Dioklecijanove palače, što mu daje „bastionski” izgled. A. Duplančić: n. d. (22). 41-43, 46-47. Treba istaknuti da se rozeta ispod krova na sjevernoj strani razlikuje od ostalih i da djeluje starija.
- ⁴⁹ Ivo Babić: *Prostor između Trogira i Splita*. Trogir 1984. 110; tu je karta pogrešno datirana u drugu polovinu XVIII. stoljeća. Naslov karte, koju je izradio Nikola Bijanković, i prikaz Makarske vidi u Arsen Duplančić: *Makarska na crtežima i planovima do sredine XIX. stoljeća*. Makarsko primorje, Makarska 1990, br. 1. 116-117. Prikaz Klisa i Solina s te karte vidi u Arsen Duplančić: *Grada za poznavanje kliške tvrđave do početka 19. stoljeća*. Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Zagreb 1993, br. 17/1991. 206, a Omiša i Poljica u Arsen Duplančić: *Omiš na grafikama i crtežima do potkraj XIX. stoljeća*. Omiški ljetopis, Omiš 2004, br. 3. 87.
- ⁵⁰ Z. Buljević: n. d. (26). sl. 12; tu je datirana u drugu polovinu XVII. stoljeća. Uvećana slika objavljena je na stražnjoj korici kataloga *Umjetnost kasnog baroka u Splitu*. Split 1988; tu je datirana u XVIII. stoljeće (str. 41). Prikazani zvonici samostana sv. Arnira i sv. Dominika (vidi niže) omogućavaju da je datiramo barem u prvu polovinu XVIII. stoljeća.
- ⁵¹ Grga Novak: *Povijest Splita III*. Split 1965. 420; iz bilj. 627 na str. 491 zaključujemo da su radovi obavljani 1865. godine. Stanko Piplović: *Radovi na sakralnim građevinama u Splitu i okolici na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Kulturna baština, Split 1988, br. 18. 54.
- ⁵² C. Fisković: n. d. (8). 166: *Konzervatorski zavod se usprotivio rušenju zvonika, jer taj predstavlja spomenik domaćeg graditeljstva i ima obrambeni značaj*. Gradski odbor je tada tražio da se zvonik sruši. Cvito Fisković: *Početak radova zaštite i obnove Dioklecijanove palače u Splitu nakon Drugog svjetskog rata*. Kulturna baština, Split 1989, br. 19. 155.
- ⁵³ Taj je zid dijelom obnovljen sedamdesetih godina XX. stoljeća.
- ⁵⁴ Duško Marasović – Vlasta Marčić – Franko Oreb – Ana Peršen: *Izbor iz djelatnosti Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu 1961.-1995*. Split 1995. 76-77.
- ⁵⁵ Nikola Jakšić: *Patron saints of the medieval gates in Diocletian's palace*. Hortus artium medievalium, Zagreb – Motovun 2003. br. 9. 187-194. Vidi također Joško Belamarić: *The first centuries of christianity in Diocletian's palace in Split*. Radovi XIII. međunarodnog kongresa za starokršćansku arheologiju III. Split – Roma 1998. (dodatak uz VAHD 87-89). 57-59. U jednom drugom radu Jakšić govori o mogućnosti da je u crkvi iznad zapadnih vrata Palače bio štovan posljedni salonitanski biskup Teodor. Nikola Jakšić: *Predromanički reljef sa spomenom blaženog Teodora u Bolu na Braču*. PPUĐ, Split 1985, br. 25. 57-61: *prenošenje štovanja njegovog kulta u hodnik poviše željeznih vrata Spalatuma*.
- ⁵⁶ Joško Belamarić: *Gospe od Zvonika u Splitu*. Zagreb 1991. 18-24, 30. Željko Rapanić: *Oltarna ograda splitskog priora Furmina*. PPUĐ, Split 1995. br. 35 (Petriciolijev zbornik I). 327-344. Da je Furmin sagradio crkvu Gospe od Zvonika, spominju i arhivski izvori: *Montano di Santa Maria di Campanile. Fatto à tempo dell'Arcivescovo Giuncello, la qual chiesa, è posta sopra le porte, come si ritrova, in uno Montano vecchio, la qual Fabricò un detto Signor Firmino, Prior à quel tempo di Spalato, in honor di Santa Maria, come si trova*

- scritto in sua Cancellaria. fol. 30.* (NAS, Kaptolski arhiv – Split, br. 199, l. 61v; isto u br. 193, l. 20v.) U literaturi je pogrešno protumačeno da je Furmin živio u vrijeme nadbiskupa Guncela. Pažljivijim čitanjem se vidi da je montanej sastavljen u Guncelovo doba, a da je podatak o Furminu preuzet iz jednog drugog montaneja. P. Petrić: n. d. (20). 278. J. Belamarić: n. d. (56). 23-24. T. Marasović: n. d. (1). 248.
- ⁵⁷ Lj. Karaman: n. d. (11). 5. Tomislav Marasović: *Prilog morfološkoj klasifikaciji ranosrednjovjekovne arhitekture u Dalmaciji*. Tomislav Marasović – Vladimir Gvozdanović – Sena Sekulić-Gvozdanović – Andro Mohorovičić: *Prilozi istraživanju starohrvatske arhitekture*. Split 1978. 23, 93-94. Tomislav Marasović: *Zvonici u graditeljstvu ranog srednjeg vijeka u Dalmaciji*. Adrias, Split 1987. br. 1. 200. Tomislav Marasović: *Tipologija predromaničkih i romaničkih zvonika u Dalmaciji*. Rapski zbornik. Zagreb 1987. 289, 291, 292. Tomislav Marasović: *Prilog kronologiji predromaničke arhitekture u Dalmaciji*. Radovi Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb 1989, br. 12-13/1988-1989. 34-35. Tomislav Marasović: *Dalmatia praeromanica 1*. Split – Zagreb 2008. 54-55, 200-201, 218. T. Marasović: n. d. (1). 248-253.
- ⁵⁸ D. Marasović – V. Marčić – F. Oreb – A. Peršen: n. d. (54). 88, 91. N. Jakšić: n. d. (55). 189, 191. T. Marasović: n. d. (1). 317-323.
- ⁵⁹ D. Marasović – V. Marčić – F. Oreb – A. Peršen: n. d. (55). 88. T. Marasović: n. d. (1). 321-322.
- ⁶⁰ Vidi se u George Niemann: *Palast Diokletians in Spalato*. Wien 1910. 27; isto i u hrvatskom prijevodu *Dioklecijanova palača u Splitu*. Split 2005. Jerko Marasović: *Metodologija obrade graditeljskog naslijeđa*. Split 2007. 19 (Niemannov snimak), 20 (Marasovićev snimak iz 1950.). Sliku pretpostavljenog izgleda vidi u D. Marasović – V. Marčić – F. Oreb – A. Peršen: n. d. (54). 89. T. Marasović: n. d. (1). 319. T. Marasović: *Dalmatia ...*, n. d. (57). 217,-218. Ante Milošević: *Predromanički zvonici u Dalmaciji i ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj*. Dubrovnik – Split 2011. 152. Pretpostavku o postojanju zvonika iznio je već Cvito Fisković: *Romaničke kuće u Splitu i Trogiru*. Starohrvatska prosvjeta, Zagreb 1952, ser. III, sv. 2. 149 – bilj. 53. T. Marasović: *Zvonici ...*, n. d. (57). 202. T. Marasović: *Dalmatia ...*, n. d. (57). 117-118, 199, 200.
- ⁶¹ T. Marasović: *Prilog morfološkoj ...*, n. d. (57). 23 (srednji vijek). D. Marasović – V. Marčić – F. Oreb – A. Peršen: n. d. (54). 88 (XIV. st.). Frane Bulić: *Crkvice sv. Martina nad sjevernim vratima (porta aurea) Dioklecijanove palače u Spljetu*. Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva, Zagreb 1919. N.S., br. XIV/1915-1919. 3 (1857.). Bulićevu godinu prenosi Sofija Matijević: *Historijat konzervatorskih zabvata u Dioklecijanovoj palači od početka XIX st. do sredine XX st.* Urbs, Split 1965, br. 4/1961-1962. 9, 20.
- ⁶² M. Ivanišević: n. d. (9). 147.
- ⁶³ Z. Buljević: n. d. (26). sl. 8. A. Duplančić: n. d. (22). 21.
- ⁶⁴ NAS, S, br. 47, l. 23v: *Turris sine campana, quae collocata est alio in loco*. F. Bego, Crkvice na sjevernoj strani srednjovjekovnog Splita, Kulturna baština 19, Split 1989, str. 67. U Cosmijevoj vizitaciji *turris* i *turris sacra* podjednako označava zvonik i zvonik na preslicu.
- ⁶⁵ Joseph Lavallée – Louis François Cassas: *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et Dalmatie*. Paris 1802. tab. 55 B, ad str. 131. Ljudevit Krmpotić: *Spon, Adam, Cassas i La-*

- vallée u Hrvatskoj*. Hannover – Čakovec 1997. 320. Z. Buljević: n. d. (26). sl. 20 – vrh krova s križem. T. Marasović: *Prilog morfološkoj...*, n. d. (57). 23. O zvoniku vidi također Cvito Fisković: *Otvaranje Zlatnih vrata Dioklecijanove palače u Splitu*. Građa i prilozi za povijest Dalmacije, Split 1996, br. 12 (Božić-Bužančić zbornik). 744-745.
- ⁶⁶ L. Jelić – F. Bulić – S. Rutar: n. d. (6). 202. F. Bego: n. d. (1). 68.
- ⁶⁷ O crkvi Urban Krizomali: *Crkvice sv. Anastazije u Splitu*. Kulturna baština, Split 1981. br. 11-12. 64-68. Jerko Marasović – Sanje Buble – Katja Marasović – Snježana Perojević: *Prostorni razvoj jugoistočnog dijela Dioklecijanove palače*. Prostor, Zagreb 2000. br. 2(20). 193-194. Jerko Marasović – Katja Marasović: *Jugoistočni dio Dioklecijanove palače*. Samostan sv. Klare u Splitu u svome vremenu. Split 2008. 250, 254-256. T. Marasović: n. d. (1). 303-305. Jakšić smatra da je izvorni titular crkve bio Anastasis, tj. da je bila posvećena Uskrsnuću (on piše Kristov silazak u Limb) i to vezuje uz njegov kult u Ravenni. N. Jakšić: n. d. (55). 190-191, 193.
- ⁶⁸ Toma Arhiđakon: n. d. (2). 94-95. P. Petrić: n. d. (20). 276. J. Marasović – S. Buble – K. Marasović – S. Perojević: n. d. (67). 194; tu autori na temelju natpisa PAX INTRAN-TIBUS SA... datiraju crkvu u VIII. ili IX. st. iako na prethodnoj stranici ističu da se štovanje sv. Anastazije u Dalmaciji vezuje uz prijenos njezinih relikvija od strane zadarskog biskupa Donata 804. godine. Time se, dakle, automatski isključuje datacija natpisa i crkve u VIII. stoljeće. T. Marasović: n. d. (1). 304-305, 308-309. Vezivanje tog natpisa baš uz crkvu sv. Anastazije nije nužno, tim više što je u nedalekom stubištu uzidan natpis sa sličnom porukom. (J. Marasović – S. Buble – K. Marasović – S. Perojević: n. d. (67). 188, sl. 45. Vidi Arsen Duplančić: *Crkva sv. Ivana Evanđelista na splitskome Marjanu*. VAPD, Split 2009. 160. Isti podaci navode se i u J. Marasović – K. Marasović: n. d. (67). 254-255.) Isključimo li mogućnost štovanja sv. Anastazije u Splitu prije misije biskupa Donata, onda crkva ne može biti starija od početka IX. stoljeća. Prihvatimo li, s druge strane, pretpostavku da je uređena već u VI. st., onda je Jakšićev prijedlog prihvatljiv pod uvjetom da kultu sv. Anastazije nije prethodio neki za sada nepoznati titular.
- ⁶⁹ J. Marasović – S. Buble – K. Marasović – S. Perojević: n. d. (67). 196, 201. J. Marasović – K. Marasović: n. d. (67). 255-256. T. Marasović: *Dalmatia ...*, n. d. (57). 118, 199, 200.
- ⁷⁰ Z. Buljević: n. d. (26).
- ⁷¹ U. Krizomali: n. d. (67). 65.
- ⁷² Slike pretpostavljenog izgleda zvonika vidi u J. Marasović – S. Buble – K. Marasović – S. Perojević: n. d. (67). 186, 187, 194; ostatak svoda zvonika na str. 193. T. Marasović: *Dalmatia ...*, n. d. (57). 146, 217-218. Ante Milošević – Željko Peković: *Predromanička crkva Svetoga Spasa u Cetini*. Dubrovnik – Split 2009. 159. A. Milošević: n. d. (60). 151, 153. Iz prepiske koja se vodila između Biskupskog ordinarijata, Kaptola, vlade u Zadru, Okružnog poglavarstva i demanija od kraja 1818. do kraja 1836. doznaje se da je crkva bila zapuštena, da je Kaptol imao obvezu jednom godišnje u njoj održati pjevanu misu i da je iznad nje bio nekakav prostor u kojem je Kaptol čuvao crkvene predmete, a iz kojeg se moglo ući u susjednu kuću koju je podigla obitelj Nadali za uporabu pustinjaku crkve sv. Jere na Marjanu. Demanij je u ožujku 1835. pitao biskupa ima li što protiv prodaje

- te crkve, sv. Marije od Sirobuje i eremitaže sv. Jerolima. Biskup Miošić je o tome zatražio mišljenje Kaptola, koji je dao suglasnost za crkvu sv. Anastazije, o čemu je biskup 10. svibnja izvijestio demanij i dao svoj pristanak. Dopisom iz prosinca 1836. biskup je javio Poglavarstvu da crkva nije u službi i da ničemu ne služi. (NAS, S, 1825, br. 237 uz koji su pridruženi br. 9, 120, 230 i 292 iz 1819, br. 169 i 339 iz 1822, br. 199, 201 i 228 iz 1825.; S-M, 1835, br. 423, 637; 1836, br. 194, 1690, 1792. Urban Krizomali: *Važnije isprave iz arhiva bisk. kurije god. 1824-1826*. List biskupije splitsko-makarske, Split 1943, br. 1-6. 22-23. U. Krizomali: n. d. /18/. 88, 97.) Opis odnosa crkve i gornje prostorije naveden u dopisu Ordinarijata br. 228 od 30. VI. 1825. može biti važan za budući istraživanje pa ga ovdje prenosimo: *Soprapostovi alla Chiesetta stesa v'è un locale, che tutta la comprende, e che forma il cosidetto cielo o soffitto della medesima al quale si accede per mezzo di una Scala di Pietra, che sta eretta entro il muro interno di essa Chiesetta*. Već objavio U. Krizomali: n. d. (72). 23. U protokolu zgradâ koji prati katastarski plan iz 1831. crkva je uknjižena kao vlasništvo Kaptola (br. 1692) i upisana kao Sv. Sofija.
- ⁷³ Vladimir Rismondo: *Registar notara Nikolela iz Augubija*. Izdanja Historijskog arhiva u Splitu, Split 1965, br. 5. 32-33.
- ⁷⁴ N. Jakšić: n. d. (55). 192 – bilj. 11; navedene stranice odnose se na crkvu sv. Anastazija (Staša) na Marjanu (*ecclesia Sancti Anastaxij de Monte*) pa za njen položaj vidi Perislav Petrić: *Marjanske crkve-spomenci*. Marjane, naš Marjane. Split 2001. 93-94. J. Belamarić: n. d. (55). 58.
- ⁷⁵ J. Marasović – S. Buble – K. Marasović – S. Perojević, n. d. (69). 194; tu je pogrešno nazvana sv. Leonarda. A. Milošević: n. d. (60). 153.
- ⁷⁶ P. Petrić: n. d. (20). 276. Crkva je postojala u srpnju 1528. godine. Petar Runje: *Fra Bernardin (Splićanin) Drivodilic i hrvatski Evandelistar tiskan u Veneciji 12. ožujka 1495*. Marulić, Zagreb 1986. br. 2. 164 – bilj. 26.
- ⁷⁷ Marko Kostrenčić – Jakov Stipišić – Miljen Šamšalović: *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije I*, Zagreb 1967, str. 210. Tadija Smičklas: *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije II*. Zagreb 1904. 56. P. Petrić: n. d. (20). 275. Kripta hrama bila je pretvorena u crkvu sv. Tome; u vezi s natpisom koji joj je bio pripisan vidi A. Duplančić: n. d. (14). 186.
- ⁷⁸ T. Marasović: *Prilog morfološkoj ...*, n. d. (57). 17, 23, 93-94. T. Marasović: *Zvonici...*, n. d. (57). 203. T. Marasović: *Tipologija ...*, n. d. (57). 289, 291. T. Marasović: *Dalmatia...*, n. d. (57). 199.
- ⁷⁹ Cvito Fisković: *O splitskom književniku Jurju Dragišiću de Carisu*. Split 1962. 12-14. T. Marasović: n. d. (1). 280. Čini se da su za takvo datiranje i A. Milošević – Ž. Peković: n. d. (72). 159.
- ⁸⁰ Z. Buljević: n. d. (26). sl. 7, 8. A. Duplančić: n. d. (22). 21.
- ⁸¹ Vidi bilj. 47.
- ⁸² J. Lavallée – L. F. Cassas: n. d. (65). tab. 48, ad str. 134, br. 53, ad str. 137. Lj. Krmpotić: n. d. (65). 331, 340. Akvareli u bojama u Duško Kečkemet: *Louis François Cassas i njegove slike Istre i Dalmacije 1782*. Rad JAZU, Zagreb 1978, knj. 379. 97, 99. T. Marasović: n. d. (1). 283.

- ⁸³ NAS, S, 1819, br. 217 – dopis Poglavarstva br. 12628 od 10. srpnja. Ordinarijat je o tome odmah obavijestilo sjemenište. Godinu dana prije car Franjo I. ga je opisao u svom dnevniku putovanja po Dalmaciji. I. Pederin: n. d. (6). 146: *Nad fasadom brama (vidi se) veliko četverouglasto kamenje posloženo je jedno na drugo. Na tom kamenju stoji trokatna, gore ravna kula s dvostrukim prozorima na svakom katu.*
- ⁸⁴ NAS, S, 1819, br. 244: dopis Poglavarstva br. 15342/280 od 13. kolovoza kojim urgira izvršenje, dopis Ordinarijata Sjemeništu od 16. kolovoza i odgovor ravnatelja kanonika A. Tokića istog nadneva.
- ⁸⁵ NAS, S-M, 1833, br. 522 od 10. travnja; dopis Općine br. 401 od 27. ožujka potpisali su Leonardo Dudan i Vicko Andrić. Urban Krizomali: *Pavao Klement Miošić, biskup splitski*. List biskupije splitsko-makarske, Split 1940. br. 11-12. 96; isto u U. Krizomali: n. d. (18). 65-66. Tu navedeni citat na talijanskom je iz dopisa Općine koja je bila zabrinuta za oštećenje svoda hrama.
- ⁸⁶ NAS, S-M, 1835, br. 1089. Poglavarstvo je dopisom br. 9531/1331 od 8. srpnja poslalo mišljenje svog inženjera koji predlaže rušenje zvonika, a iz biskupskog protokola se vidi da je u njemu bilo riječi i o potrebi popravka svoda hrama. U. Krizomali: n. d. (18). 91. Stanko Piplović: *Grđevine i dobra splitskoga sjemeništa*. 300. obljetnica splitskoga sjemeništa i Klasične gimnazije (1700.-2000.). Split 2000. 324.
- ⁸⁷ C. Fisković: n. d. (60). 149 – bilj. 53; tu je objavljen dopis J. Čobarnića od 28. VI. 1838. iz kojeg se vidi da je zvonik već srušen. Zato je ta godina preuzeta u kasnijoj literaturi. S. Matijević: n. d. (61). 20. Tomislav Marasović: *Kronologija proučavanja, očuvanja i uređenja Dioklecijanove palače*. Dioklecijanova palača: katalog izložbe. Split 1994. 43. Tomislav Marasović: *Kronološki sažetak važnijih podataka i događaja vezanih uz Dioklecijanovu palaču u Splitu*. Isto. 64.
- ⁸⁸ A. Milošević – Ž. Peković: n. d. (71). 160-162. A. Milošević: n. d. (60). 150-184. T. Marasović: n. d. (1). 256-257, 266-267, 269. Teško je pojedine predromaničke spolije nađene u zvoniku sv. Dujma pripisati baš tom prvom zvoniku. U romanički zvonik bili su ugrađeni spoliji ne samo iz Splita nego i iz Salone, a okoliš katedrale bio je i u kasnijim stoljećima mjesto odlaganja već korištene kamene građe. (Najnovije o spolijima Ivo Babić: *Zapažanja o zvoniku splitske katedrale*. VAPD, Split 2007, sv. 100. 145-170. Jasna Jeličić-Radonić: *Natpis carice Faustine iz zvonika splitske katedrale*. VAPD, Split 2007, sv. 100. 49-61. Mirjana Sanader: *Δωδεκάθεοι na jednom rimskom reljefu iz Splita?*. *Archaeologia Adriatica*, Zadar 2008, sv. 2, dio 2. 367-377. *Split u Arheološkom muzeju u Splitu*. Split 2007. 9 (br. 3), 11 (br. 6), 13 (br. 9), 37 (br. 69), 39 (br. 70). Za staru građu vidi npr. Arsen Duplančić: *Opis oltara sv. Staša u splitskoj katedrali iz dvadesetih godina XVIII. stoljeća*. Kulturna baština, Split 1997. br. 28-29. 80 – stipes oltara sv. Staša. Arsen Duplančić: *Nepoznati tlocrt samostan sv. Marije de Taurello u Splitu*. Kačić, Split 1993, br. XXV. 476 – stara mramorna menza.) Dapače, čak su i dijelovi kamenog namještaja prenošeni u Kaštel Sućurac poput poznatog luka i ulomaka natpisa čiji su dijelovi nađeni u kripi sv. Lucije. (A. Duplančić: n. d. /14/. 189-195.) Prigodom istraživanja kora katedrale 2001. otkriven je natpis koji je prenesen iz crkve sv. Ivana i iskorišten za izradu okvira grobnice kanonika J. Natalisa. Goran Nikšić: *Novi nalazi u koru katedrale sv. Duj-*

- ma. Kulturna baština, Split 2002. br. 31. 139-162. Goran Nikšić: *Kor splitske katedrale*. PPUD, Split 2003-2004. br. 40. 293; tu se također ističe oprez pri određivanju izvornog smještaja pojedinih ulomaka nađenih u katedrali ili krstionici.
- ⁸⁹ Cvito Fisković: *Istraživanja u srednjovjekovnoj crkvi sv. Nikole u Splitu*. Historijski zbornik, Zagreb 1949. br. 1-4. 211-220. T. Marasović: *Prilog kronologiji...*, n. d. (57). 34-35. T. Marasović: *Dalmatia ...*, n. d. (57). 195-196, 310, 317, 386-387, 398. T. Marasović: n. d. (1). 362. U vezi s natpisima iz te crkve vidi Vesna Jakić-Cestarić: *O donatorima crkve sv. Nikole u Velom varošu u Splitu i o crkvama toga sveca u splitskim izvorima XI i XII stoljeća*. PPUD, Split 1980, br. 21 (Fiskovićev zbornik I). 174-188, i Vedrana Delonga: *Ranoromanički natpisi grada Splita*. Split 1997. 18-21. O još jednom predromaničkom natpisu iz te crkve iz vremena kralja vidi A. Duplančić: n. d. (14). 198-200.
- ⁹⁰ T. Marasović: *Prilog morfološkoj ...*, n. d. (57). 86-87, 93-94; tu navedena istraživanja nisu nikad objavljena tako da nedostaju pokazatelji za konačno mišljenje. Tomislav Marasović: *"Quincunx" u ranosrednjovjekovnoj arhitekturi Dalmacije*. Starohrvatska prosvjeta, Split 1992. ser. III, sv. 20/1990. 218-220. Tomislav Marasović: *Prva stoljeća grada Splita*. Split 1998. 41. T. Marasović: *Dalmatia ...*, n. d. (57). 201, 272, 413. T. Marasović: n. d. (1). 361-362.
- ⁹¹ C. Fisković: n. d. (89). 213-241, 219, tab. I. Arhitektonske snimke stanja crkve oko 1920. donosi Miloje M. Vasić: *Arhitektura i skulptura u Dalmaciji od početka IX do početka XV veka*. Beograd 1922. 47-48.
- ⁹² Fisković nije utvrdio kad je to bilo pa gradnju novog zvonika datira okvirno u drugu polovinu XIX. stoljeća. C. Fisković: n. d. (89). 219. Izgled tog zvonika vidi u Ćiril Metod Iveković: *Dalmatiens Architektur und Plastik VI-VIII*. Wien [1926.]. tab, 228. Goran Borčić: *Marijan nekada*. Split 2004. 32-33. Na tim se slikama vidi i barokna preslica iz 1714., koja je također uklonjena prigodom radova na crkvi 1949.-1950. godine. Presjek kroz crkvu i zvonik iz XIX. st. prije restauriranja 1949. vidi u T. Marasović: n. d. (1). 358. Opis obnove crkve donosi C. Fisković: n. d. (8). 170. Cvito Fisković: *Zaštita i popravak spomenika u Dalmaciji 1950-1951 godine*. Zbornik zaštite spomenika kulture, Beograd 1952, br. 2/1951. 144.
- ⁹³ Tadija Smičiklas: *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije III*. Zagreb 1905. 308: *in opere campanili sancti Stephani sex perperis*. Tomislav Marasović – Dasen Vrsalović: *Srednjovjekovna opatija na Sustipanu u Splitu*. VAHD, Split 1971, sv. LXV-LXVII/1963-1965. 177, 206. T. Marasović: *Prilog morfološkoj...*, n. d. (57). 64. T. Marasović: *Tipologija...*, n. d. (57). 295. T. Marasović: *Dalmatia...*, n. d. (57). 201. T. Marasović: n. d. (1). 367, 373.
- ⁹⁴ T. Marasović – D. Vrsalović: n. d. (93). 177, 179. I. Ostojić: n. d. (3). 325 – povećani precrtani Santinijev crtež; isto u P. Petrić: n. d. (74). 79.
- ⁹⁵ T. Marasović – D. Vrsalović: n. d. (93). 179, 207. Ondje je objavljen precrtani crtež koji je prethodno tiskan u *Ephemeris Bibacensis*. Jaderae 1894, nasl. str. i tab. XXIX. Isto i u I. Ostojić: n. d. (3). 324. Sliku originala u bojama vidi u S. Piplović: n. d. (86). 310; tada je na pročelju crkve bio zvonik na preslicu.

- ⁹⁶ Z. Buljević: n. d. (26), Tragovima staroga Splita, Split 1982, sl. 14; tu ima glomazni zvonik na preslicu.
- ⁹⁷ T. Marasović – D. Vrsalović: n. d. (93). 183 (moguća datacija na prijelaz iz XII. u XIII. st.), 189, 206, prilog I.
- ⁹⁸ Cvito Fisković: *U tragu za splitskom romanikom*. Bulletin Razreda za likovne umjetnosti JAZU, Zagreb 1980. br. 2(50). 102-106.
- ⁹⁹ Najstariji spomen je iz 1248. godine. Tadija Smičiklas: *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije IV*. Zagreb 1906. Ljubo Karaman: *Zvonik sv. Duje u Splitu*. Novo doba, Split 12. IV. 1936. 7.
- ¹⁰⁰ Od bogate literature o zvoniku ističemo samo već spomenuti Karamanov (vidi bilj. 99) i Babićev članak (vidi bilj. 88) u kojem su navedeni stariji relevantni radovi.
- ¹⁰¹ Grga Novak: *Povijest Splita I*. Split 1957. 385-386. Franko Oreb: *Crkva i samostan sv. Dominika u Splitu*. PPUD, Split 1990. br. 30. 198-199. Franko Oreb: *Crkva i samostan sv. Dominika u Splitu*. Crkva i samostan dominikanaca u Splitu. Split 1999. 11-12. Toma Arhiđakon: n. d. (2). 275 – bilj. 3; tu je događaj pomaknut na početak 1244., 7. siječnja.
- ¹⁰² Z. Buljević: n. d. (26), sl. 3. F. Oreb: n. d. (102). 201. F. Oreb: n. d. (101). 13. Zvonik ne se spominje u apostolskoj vizitaciji A. Valiera iz 1579. godine. F. Oreb: n. d. (8). 163-176.
- ¹⁰³ A. Duplančić: n. d. (22). 25. Treba upozoriti da je na tlocrtu grada iz 1648. na sjevernom zidu crkve ucrtana jedna kapela, isto kao i uz crkvu sv. Frane, a koja se nije navodila u dosadašnjoj literaturi. Vidi sl. 1 u A. Duplančić: n. d. (28). A. Duplančić: n. d. (22). 15, 16.
- ¹⁰⁴ Lav Krivić: *Franjevačka crkva i samostan u Splitu na Poljudu*. Split 1990. 20-21.
- ¹⁰⁵ Cvito Fisković: *Prilog renesansnom kiparstvu u Splitu*. PPUD, Split 1985. br. 25. 101 – bilj. 17. C. Fisković: *Zvonik ...*, n. d. (42). sl. 10.
- ¹⁰⁶ L. Krivić: n. d. (104). 20-21.
- ¹⁰⁷ C. Fisković: n. d. (105). 101 – bilj. 17.
- ¹⁰⁸ A. Duplančić: n. d. (31). 78-79.
- ¹⁰⁹ A. Duplančić: n. d. (22). 23, 25, 26.
- ¹¹⁰ Z. Buljević: n. d. (26). sl. 10 (pravilnik), 12 (nedatirana karta). Ivo Babić: *Prostor između Trogira i Splita*. Trogir 1984. 110 (karta iz 1702.). Uvećana slika nedatirane karte objavljena je na stražnjoj korici kataloga *Umjetnost kasnog baroka u Splitu*. Split 1988. Sliku iz pravilnika u bojama vidi u Kruno Prijatelj – Nenad Gattin: *Splitska katedrala*. Zagreb – Split 1991. 237 i Milan Ivanišević: *Crkve i likovi svetoga Dujma*. Arsen Duplančić – Milan Ivanišević – Slavko Kovačić: *Sveti Dujam: štovanje kroz vjekove*. Split 2004. 183.
- ¹¹¹ A. Duplančić: n. d. (22). 27, 28.
- ¹¹² Na Cassasovoj veduti Splita gledanog s jugoistoka zvonik Sv. Arnira pogrešno je nacrtan izvan istočnog zida Dioklecijanove palače i uz samostan sv. Dominika pa se čini kao da pripada njemu zbog čega je tako identificiran i u najnovijoj literaturi iako je malo dalje prikazan pravi zvonik Sv. Dominika. (Marina Rakić: *Splitski spomenici u putopisu Cassasa i Lavalléa*. Kulturna baština, Split 2010. br. 36. 65. J. Lavallée – L. F. Cassas: n. d. (65). tab. 34, ad str. 125. Lj. Krmpotić: n. d. (65). 324. Z. Buljević: n. d. (26), sl. 18. Sliku

- Cassasova akvarela u bojama vidi u D. Kečkemet: n. d. (82). 89.) Ta pogreška jasno je vidljiva iz usporedbe s fotografijom Splita snimljenom 1875. godine. *Split ...*, n. d. (88). 55. Arsen Duplančić: *Prvi boravak kapucina u Splitu (1682.-1875.)*. Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojišana u Splitu. Split 2010. 17.
- ¹¹³ F. Oreb: n. d. (101). 205, 222; sl. na str. 215, 216. F. Oreb, n. d. (101). 14, 33, sl. na str. 20, 21.
- ¹¹⁴ G. Novak: n. d. (101). 385-386. Toma Arhiđakon: n. d. (2). 189. Godine 1245. navodi se franjevac Ugo. Josip Barbarić – Jasna Marković: *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Dodaci, sv. I*. Zagreb 1998. 126-127.
- ¹¹⁵ Cvito Fisković: *O samostanu konventualaca u Splitu*. Kulturna baština, Split 1985, br. 16. 7.
- ¹¹⁶ Vidi bilj. 47. Zbog izgradnje novih gradskih zidina, u rujnu 1666. srušen je samostan, ali crkva je ostala. Grga Novak: *Mletačka uputstva i izvještaji VII*. Zagreb 1972. 268: *si distrussero insieme con il conuento rimanendo intatta la chiesa*. A. Duplančić: n. d. (28). 161.
- ¹¹⁷ Cvito Fisković: *Utjecaj Dioklecijanova mauzoleja na kasnije graditeljstvo*. VAHD, Split 1952. sv. LIII/1950-1951. 190-191. Arsen Duplančić: *Nekadašnje groblje kod splitskih konventualaca*. Kulturna baština, Split 1985, br. 16. 47. Na fotografijama M. Manenizze s početka sedamdesetih godina XIX. st. on se svojom bjelinom znatno razlikuje od tamne patine pročelja crkve. C. Fisković: n. d. (115). 8. Vidi slike u G. Borčić: n. d. (92). 9, 11, 25.
- ¹¹⁸ Stanko Piplović: *Rekonstrukcija samostanskog kompleksa sv. Frane u Splitu na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*. Kulturna baština, Split 1985. br. 16. 63-66. Vidi slike u Goran Borčić: *Riva dozvana iz zaborava*. Split 2006. 32-33, 46.
- ¹¹⁹ Arsen Duplančić: *Splitska crkva sv. Križa u 18. stoljeću*. Croatica christiana periodica, Zagreb 1987. br. 19. 10. Vidi sl. u K. Prijatelj: n. d. (11). sl. 7. P. Petrić: n. d. (74). 97.
- ¹²⁰ Arsen Duplančić: *Crkva Gospe od Pojišana do početka XX. Stoljeća*. Kapucinski samostan i svetište Gospe od Pojišana u Splitu. Split 2010. 155. I. Prijatelj Pavičić: n. d. (42). 254. Sliku cijelog zvonika vidi u C. Fisković: *Zvonik ...*, n. d. (42). sl. 9.
- ¹²¹ Ante Crnica: *Naša Gospa od Zdravlja i njezina slava*. Šibenik 1939. 119, 148-155.
- ¹²² A. Crnica: n. d. (121). 152: *Zvonik nije bio sagrađen, nego je podignuta neka drvena naprava koja je imala služiti za zvona*. Crnica, koji opširno navodi razne pojedinosti vezane uz gradnju, nigdje ne iznosi podatke o podizanju zvonika prije sredine XIX. stoljeća.
- ¹²³ A. Crnica: n. d. (121). 149; slika nacрта bez podatka o godini i autoru. Na njemu je lijepo nacrtana stara crkva (A), samostan (B), vrt (C) i nova crkva s detaljima unutrašnje arhitekture i oltarima (I). Dio legende glasi: *Adi 22- Agosto -1749- Spalato... A. Chiesa con tre Altari, et un Pocetto d'Acqua, a. Sacrestia. B.B. Convento con altro Pozzo b; e l'Orto c... I. Chiesa Nuova con Cinque Altari, rilevata come sopra li -18- Giugno 1776-*. Nacrt se čuva u samostanskom arhivu zajedno s dva kasnija prerisa: prvi je izradio Franjo Antun Kurir 1796. MV (=1797.), a drugi Vicko Kurir 1835. godine.
- ¹²⁴ A. Crnica: n. d. (121). 167. C. Fisković: *Zvonik ...*, n. d. (42). sl. 8. Podroban opis zvonika donosi Anita Gamulin: *Od preslice do novoga runovičkog zvonika*. Runovički zbornik, Runovići 2001, br. 1. 168-169.

- ¹²⁵ Duško Kečkemet: *Vicko Andrić: arhitekt i konzervator 1793-1866*. Split 1993. 151-152.
- ¹²⁶ Nedavno objavljivanje natpisa sa zvonika bio je povod za odbacivanje Andrićevog autorstva i datiranje zvonika u XVIII. stoljeće. (Joško Belamarić: *Za Vicka Andrića: jedan zvonik više, jedan zvonik manje*. Klesarstvo i graditeljstvo, Pučišća 2010, br. 3-4. 77-81.) Međutim, ono *inceptum* u natpisu odnosi se na početak gradnje u smislu zamisli i podizanja zajedno s crkvom. Ako su neki temelji i bili tada izvedeni očito su bili nedovoljni da ih zabilježi P. Kurir na nacrtu iz 1776. godine. Zato se *constructum* u natpisu zaista odnosi na gradnju, a ne na obnovu, sukladno podacima koje je iznio Crnica. Grb na južnom zidu zvonika nije mjerodavan za datiranje jer je do 1936. bio na pročelju crkvu. A. Crnica: n. d. (121). 75, 125, 150.
- ¹²⁷ A. Crnica: n. d. (121). 583.
- ¹²⁸ Vidi slike u P. Petrić: n. d. (74). 73-104. Inge Vilogorac: *Splitske crkve*. Split – Zagreb 2005.
- ¹²⁹ T. Smičiklas: n. d. (93). 170-171.
- ¹³⁰ Igor Fisković: *Prilog poznavanju najstarijih crkvenih spomenika na Marjanu kraj Splita*. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik 1970. br. XII. 169-170. G. Borčić: n. d. (92). 35, 37. Fisković smatra da se ovaj tip zvonika u *Dalmaciji općenito ne javlja prije od XIII-XIV stoljeća*. Isto. 174 – bilj. 28. Po drugima, najstariji datirani zvonik na preslicu je na crkvi sv. Jurja u Stražveniku na Braču koja se spominje 1111. godine. Davor Domančić: *Srednji vijek*. Brački zbornik, Supetar 1960, br. 4 (Kulturni spomenici otoka Brača). 123-124. Davor Domančić: *Graditeljstvo ranog srednjeg vijeka na Braču*. Brač u ranom srednjem vijeku. Povlja 1984. 33. T. Marasović: *Prilog morfološkoj...*, n. d. (57). 94. T. Marasović: *Dalmatia ...*, n. d. (57). 201, 248.
- ¹³¹ C. Fisković: n. d. (115). 7.
- ¹³² Primjerice J. Marasović – S. Buble – K. Marasović – S. Perojević, n. d. (69). 194. Marina Marasović-Alujević: *Hagioforna imena u srednjovjekovnom Splitu i okolici*. Split 2003. 24 (pogrešno pozivanje na G. Novaka; odnosi se na istoimenu crkvu u splitskom polju), karta I, br. 7. T. Marasović: *Dalmatia...*, n. d. (57). 118, 218. Na području između Gospe od Špinuta i crkve sv. Trojice bila je druga crkva sv. Leonarda koja je u vrijeme vizitacije nadbiskupa S. Cosmija u siječnju 1683. bila potpuno srušena. (NAS, S, br. 47, l. 27r.) G. Novak: n. d. (13). 464. P. Petrić: n. d. (20). 276.
- ¹³³ NAS, Kaptolski arhiv – Split, br. 185, l. 50v. Lovre Katić: *Iz knjiga oporuka splitskog kaptola*. Starine, Zagreb 1959. knj. 49. 101; datiranje popisa na str. 103-104. Točnije izdanje kartulara donosi Ivan Ostojić: *Metropolitanski kaptol u Splitu*. Zagreb 1975. 41. O Novim vratima Arsen Duplančić: *Prilog poznavanju obrane Splita u XVII i XVIII stoljeću*. Vesnik Vojnog muzeja, Beograd 1989. br. 33. 131-132. A. Duplančić: n. d. (22). 41.
- ¹³⁴ Jakov Stipišić: *Spisi splitskog bilježnika Ivana pok. Čove iz Ankone od 1341. do 1344*. Zagreb 2002. 84-85.
- ¹³⁵ L. Katić: n. d. (133). 101. I. Ostojić: n. d. (133). 41. Uz crkvu je bila njihova kuća i kula: *In primis domum, que est iuxta ipsam ecclesiam, medietatem turris que est super eam. ... Ex parte vero uxoris sue est predicta media turris*. Na istome mjestu.

- ¹³⁶ T. Smičiklas: n. d. (77). 143, 144, 217, 222 (*Talmatius Johannes de Marco*), 292. Viktor Novak – Petar Skok: *Supetarski kartular*. Zagreb 1952. 64, 132, 139, 173, 174, 185, 270. I. Ostojić: n. d. (3). 341 – bilj. 28.
- ¹³⁷ Frane Bulić: *Iscrizioni inedite*. Bullettino di archeologia e storia dalmata, Spalato 1897, sv. 20. 54: *Su frammento a caratteri dell'epoca carlovingica, con ornato di stile longobardico trovato nelle fondamenta nella casa di Giorgio Vesanović a Spalato, al n. civ. [br. izostavljen]. Le lettere sono alte 0.04 cm. Il frammento è alto 0.14, largo 0.17 e grosso 0.09.*; objavljen je među natpisima iz Salone! U Arheološkome muzeju u Splitu inventariziran je u katalogu A, br. 2303. Za položaj kuće Vesanović vidi Slavko Muljačić: *Kronološki pregled izgradnje Splita u XIX. i XX. Stoljeću*. Zbornik Društva inženjera i tehničara u Splitu. Split 1958. 79, 81. Sliku zgrade donosi Stanko Piplović: *Graditelj Ante Bezić*. Ante Bezić 1849.-1906. Split 3003. 21, 65.

THE CITY OF SPLIT BELL-TOWERS

Abstract

The female monastery dedicated to St. Benedict, was founded at the northern side of the Golden Gate of Diocletian's Palace in app. 1060/1061. This monastery, that once bore the name of St. Euphemia, is nowadays known as the monastery of St. Arnir. St. Arnir, who once was the Archbishop of Split, was stoned to death in Poljica in 1180 and buried in the monastery. In the second half of the thirteen century, the nearby tower, that belonged to the medieval outer wall, was annexed to the monastery. The bell-tower of the monastery was positioned on this tower. In the first half of the seventeenth century the bell-tower was in poor condition and needed repair. Since it was also inconveniently located outside the monastery, the nuns requested the General Providur to grant them the construction of a new bell-tower, which would be positioned on the northwestern tower of the Palace, above the monastery. Their request was granted by Providur F. Molin in 1624.

Since the Candian War was no longer seen as a threat, and the construction of the tower complex of the Split defensive walls was completed, the nuns decided that it might have been the right time for the construction of the new bell-tower. The new bell-tower would be located on the eastern side of the church, right at the corner of the defensive wall. All the nuns needed was a permission for construction. Therefore, at Providur's request, engineer Steffano de Boucaut inspected the location and concluded that the bell-tower construction would not damage the city walls. So, the nuns were granted the permission for the new bell-tower construction, by Providur A. Molin on 21st May 1691.

The names of both the builders and the architect of the bell-tower remained unknown. However, the construction of the bell-tower started right after the permission for its construction had been granted. Faced with the lack of money, the nuns were forced to request financial aid. Therefore the nun, J. Comuli, submitted request for partial financial aid to the Split City Council. The construction of the bell-tower was most likely completed in 1708: a veduta of Split by G. Juster features this bell-tower in the final stage of construction.

In 1863 the bell-tower became derelict and was restored by Marin Betizza. In the years following the Second World War, the defensive wall that was annexed to the bell-tower was demolished. In 1989, the top section of the bell-tower was damaged in the storm: the pyramid roof and the bell loggia were, therefore, restored in the following year.

The chronological list of the Split bell-towers, as they were until the second half of the nineteenth century, has been provided in the second part of the paper. The bell-towers on the list have been categorized, as follows: 1. The bell-towers of the pre-Romanic period (Our Lady of the Bell-Tower, St. Martin, St. Anastasia, St. Apolinar, St. John the Baptist, the Cathedral of St. Domnius (St. Dujе)), 2. The bell-towers of the Romanic period (St. Nicholas (St. Mikula), St. Stephen *de pinis*, the Cathedral of St. Domnius), 3. The bell-towers of as yet unidentified period (St. Dominic), 4. The bell-towers of the Baroque period (Our Lady of Poljud, St. Dominic, St. Arnir, St. Francis, St. Cross, Our Lady of Pojišan), 5. The bell-towers of the first half of the nineteenth century (Our Lady of Health), 6. The bell-towers on distaff.

The paper ends with the note about the ubication of the Church of St. Leonard: the church was located north of the Silver Gate of Diocletian's Palace, in what is today known as Hrvojeva street, and not, as was previously believed, above a sentry box, which was located above the Gate. In the late twelve century, a man known as Tamlacio and his wife Prada held possession of the church. They eventually presented the church to the Split Chapter. It is still believed that the church was located in the same location as Secondary School of Economics today. Vesanović House was built in the same location, in 1896. During construction, a small fraction of inscription, that contained the letters BEN, was discovered. This small fraction was adorned with a decoration in the pre-Romanic style. The analysis of the fraction by Bulić revealed its nature: this small fraction was a remnant of the altar beam with the inscription.

*Slika 1. Zvonik i obrambeni zid samostana sv. Arnira tridesetih godina XX. st.
(stara fototeka Arheološkog muzeja u Splitu)*

*Slika 2. Zvonik samostana sv. Arnira danas
(foto: Ž. Bačić)*

*Slika 3. Vrh zvonika samostana sv. Arnira
(foto: Ž. Bačić)*

*Slika 4. Rozeta na sjevernoj strani zvonika
samostana sv. Arnira (foto: Ž. Bačić)*